

Подібні політичні оцінки свідчать про обізнаність співробітників цензури щодо використання постаті Т. Шевченка у формуванні комуністичного світогляду населення УРСР. Досить суперечливі поезії українського митця Й. Сталін та його оточення намагалися використати як протест проти «буржуазного ладу», «експлуататорів». Увага пересічного громадянина акцентувалася на антифеодальній, революційно-демократичній риторичній Т. Шевченка. Тому спроби інтерпретації творчої спадщини поета як героїзації боротьби за незалежність України визначалися «буржуазно-націоналістичними».

Таким чином, більшовицька влада прагнула через цензуру не допустити найменшої можливості альтернативного погляду на історичний розвиток українського суспільства у процесі формування радянського світогляду. У цьому контексті висновки цензорів щодо окремих творів українських митців, які розкривали обставини історичного минулого поза ідеологічною схемою більшовиків, були доказом «контрреволюційного злочину» та причетності до «українського буржуазного націоналізму».

Абраменко Л. Выводы цензора об исторических произведениях как доказательство причастности к «украинскому буржуазному национализму» в начале 1950-х гг.

В статье раскрывается процесс использования выводов сотрудников цензурных органов УССР об исторических сочинениях как доказательств причастности к «украинскому буржуазному национализму» в начале 1950-х гг.

Ключевые слова: политическая цензура, политические репрессии, цензор, история Украины.

Abramenko L. Conclusions censor on historical works as proof of ownership «Ukrainian bourgeois nationalism» in the early 1950's

The article exposes the process of staff conclusions regarding the censorship of the USSR as evidence of historical works belonging to the «Ukrainian bourgeois nationalism» in the early 1950's.

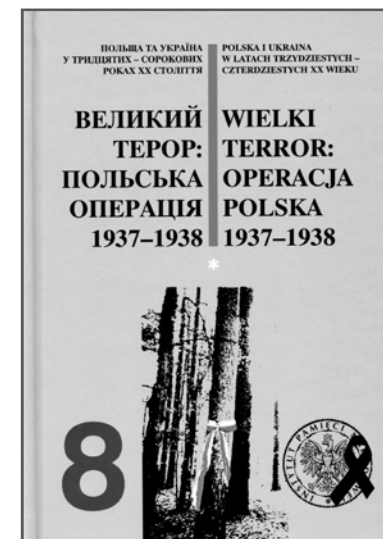
Key words: political censorship, political repression, censor, History of Ukraine.

ХРОНІКА ПОДІЙ

Юрій Шаповал

Презентація 8-го тому спільної польсько-української видавничої серії

Презентації чергових томів спільної видавничої серії «Польща та Україна у 30–40-х роках ХХ століття. Невідомі документи спеціальних служб» зазвичай відбуваються у самому центрі Варшави, на вулиці Маршалковській, в одній з будівель, що належать Інституту пам'яті Республіки Польща (ІНП РП). Саме тут 6 вересня 2010 р. відбулася презентація 8-го тому, присвяченого «польській операції», що стала однією з перших етнічних операцій у рамках «великого терору» 1937–1938 рр. Документи відображають, як саме органи НКВС УРСР реалізували цю акцію, розпочату за оперативним наказом НКВС СРСР № 00485.

Том великий за обсягом (майже 2 тис. сторінок), складається з двох частин, містить 203 документи, іменний та географічний покажчики, список скорочень, ілюстрації. За традицією, видання відкриває вступна стаття. До тому додано компакт-диск, на якому записано сканкопії протоколів двійки НКВС СРСР та складена на їх основі база даних, себто унікальні статистичні матеріали.

Із польської сторони участь у презентації брали члени Спільної польсько-української робочої групи *Збігнев Навроцький*, директор бюро надання доступу та архівації документів Інституту національної пам'яті Республіки Польща, доктор історії; *Єжи Беднарек*, начальник відділу архівних досліджень і видання джерел бюро надання доступу та архівації документів ІНП РП, доктор історії; *Марцин Маєвський*, заступник начальника відділу архівних досліджень і видання джерел бюро надання доступу та архівації документів ІНП РП; *Іоанна Карбаш-Вілінська*, старший архівіст відділу архівних досліджень і ви-

Під час презентації 8-го тому у Варшаві. 6 вересня 2010 р.

дання джерел бюро надання доступу та архівації документів ІНП РП. У презентації взяв участь виконувач обов'язків голови (презеса) Інституту національної пам'яті Республіки Польща *Францішек Грицюк* (він став наступником трагічно загиблого у смоленській катастрофі колишнього голови, професора Януша Куртики). Серед запрошених були представники ЗМІ, 1-й секретар посольства України в Польщі *Остап Лук'ячук*, дослідники, громадські діячі.

Українську сторону представляли члени Спільної польсько-української робочої групи *Сергій Кокін*, начальник Галузевого державного архіву Служби безпеки України, кандидат історичних наук; *Петро Кулаковський*, консультант Галузевого державного архіву Служби безпеки України; *Юрій Шаповал*, завідувач відділу етнополітології Інституту політичних і етнонаціональ-

Члени спільної робочої групи: П. Кулаковський, Д. Бойко, І. Карбаш-Вілінська, Є. Беднарек, М. Маєвський під час презентації 8-го тому у Києві.

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України. 14 грудня 2010 р.

них досліджень ім. І. Ф. Кураса Національної академії наук України, доктор історичних наук, професор.

У виступах М. Маєвський, С. Кокін, Є. Беднарк, Ю. Шаповал розкрили значення видання. Було наголошено, що вперше у такому обсязі вдалося зібрати документи, які підтверджували факти репресій не лише проти польських громадян — хоча, очевидно, що головну увагу зосереджено на «польській операції», на діях проти поляків, але й тих, хто зголошувався такими. Водночас досі ніхто не віднаходив і не друкував у такому обсязі стільки документів, що показують, з одного боку, підготовку цієї операції, її механізм, перебіг, наслідки, а з іншого — унаочнюють приклади конкретних репресивних дій проти поляків.

Отже, у книзі показано генезу «польської операції», архівно-кримінальні справи поляків, репресованих радянськими органами безпеки. Представлено також віднайдені в Галузевому державному архіві Служби безпеки України свідчення співробітників радянських органів безпеки, заарештованих після падіння М. Єжова, які давали свідчення про свої каральні дії. Вони розповідають про жорсткі слідчі методи, застосовувані проти допитуваних осіб. Усі ці джерела творять певну, сказати б, монографічну цілісність. І в цьому полягає величезне значення 8-го тому.

Доктор історії *Гжегож Мотика*, який брав участь у презентації, підкреслив: *«Вельми цікавий останній 8-й том... У минулі 20 років у Польщі було відкрито історію репресій, репресій комуністичних, але, насамперед, увагу було зосереджено на 2-ій світовій війні і на повоєнних подіях».*

Ще одна учасниця презентації, відома публіцистка, керівник стипендіальної програми *Gaude Polonia* в Національному центрі культури *Богуміла Бердиховська* зазначила: *«По-перше, коли йдеться про спільну групу, про роботу спільної групи істориків, у мене три позитиви, так би мовити, існування й роботи групи. По-перше, документи, які дуже часто оприлюднені вперше. По-друге, це є історики. Цим займаються професійні історики, які вміють відкласти свої політичні, ідеологічні й інші погляди вбік і приступають до професійної історичної роботи. По-третє, і це, як б сказала, навіть головне, це один із небагатьох прикладів*

інституційної польсько-української співпраці. Тобто, незалежно від того, що люди, члени цієї комісії, мінялися протягом цих років, група існувала й працювала над наступними томами».

Виконувач обов'язків голови Інституту національної пам'яті Республіки Польща *Францішек Грицюк* також наголосив на важливості польсько-української співпраці: *«З-поміж найближчих держав Центральної Європи, з якими інститут налагодив співпрацю, з Україною вона приносить найбільші результати [...] Хотів би відзначити, що та ситуація, яка є в Польщі, яка дотична між іншим до певних змін у діяльності Інституту національної пам'яті (згадаймо, що кілька місяців тому відбулася зміна його статуту), ця ситуація жодним чином не вплине на наші взаємини. Із польської сторони ми проголошуємо абсолютну*

Директор Бюро надання доступу та архівізації документів Інституту національної пам'яті Польщі Р. Леськевич, в.о. Голови ІНП Польщі Ф. Грицюк, професор Ю. Шаповал, начальник Галузєвого державного архіву СБ України С. Кокін під час презентації 8-го тому у Києві.

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса
НАН України. 14 грудня 2010 р

відкритість і волю до продовження тих дій, що були намічені. І наскільки я знаю, чергові два томи вже у процесі підготовки».

14 грудня 2010 р. у Києві, в Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса Національної академії наук України також відбулася презентація 8-го тому спільної польсько-української видавничої серії.

Олександр Іщук

Презентація анотованого довідника «Голодомор 1932–1933 рр. в Україні за документами ГДА СБУ»

26 листопада 2010 р. у бібліотеці Тетяни та Омеляна Антоновичів Національного університету «Києво-Могилянська академія» відбулася презентація нового видання Галузевого державного архіву Служби безпеки України — анотованого довідника *«Голодомор 1932–1933 рр. в Україні за документами ГДА СБУ»* (упорядники В. Даниленко, Л. Аулова, В. Лавренюк. – Л.: Центр досліджень визвольного руху, 2010. – 472 с.).

Участь у заході взяли понад 80 відвідувачів, серед яких студенти Національного університету «Києво-Могилянська академія», науковці, громадські діячі, журналісти. Захід висвітлювали кореспонденти телевізійних каналів, журналісти з «Радіо Свобода», Бі-Бі-Сі, УНІАН та інших ЗМІ.

Організатори наголосили на важливості презентованого видання, яке було першим узагальнюючим анотованим довідником документів ГДА СБУ про Голодомор 1932–1933 рр. Завдяки цій книзі читач може побачити, які різновиди документів про події тих років зберігаються в архіві, їх інформативний потенціал. Видання, безсумнівно, стане у пригоді професійним історикам, студентам і всім, хто цікавиться історією України ХХ ст.

Доктор історичних наук Василь Марочко, відповідальний редактор книги, відзначив важливість уміщених у ній анотацій документів для української історичної науки, наголосивши на необхідності подальшої систематизації та узагальнення збереженої інформації про Голодомор 1932–1933 рр. Доповідач зазначив, що подібна робота вже багато років здійснювалася Інститутом історії України НАНУ, Українським інститутом національної пам'яті, навчальними закладами та окремими дослідниками в різних регіонах нашої країни. Результатом цієї діяльності стало видання сотень книг і тисяч статей. Однак зарано вважати цю роботу завершеною, адже ще не обстежено матеріали багатьох обласних державних і відомчих архівів, не опубліковано цікаві спогади сучасників подій. В. Марочко підсумував, що вивчення подій Голодомору 1932–1933 рр. залишається одним із найважливіших питань для дослідників української історії ХХ ст.

Відповідальний упорядник книги, доктор історичних наук Василь Даниленко розповів про підготовку видання і його зміст, акцентувавши увагу присутніх на найбільш цікавих документах, чимало з яких було вперше введено до наукового обігу. Доповідач детально розповів про особливості анотацій до архівних кримінальних справ, оперативних і звітних документів, повідомлень КДБ УРСР щодо недопущення поширення правдивої інформації про Голодомор за кордоном. В. Даниленко зазначив, що загалом у довіднику вміщено анотації до 420 документів, а також іменний та географічний покажчики, що дозволяють встановити осіб, які стали жертвами геноциду, організаторів і виконавців цього злочину, а також населені пункти, які постраждали від Голодомору. На завершення доповідач подякував усім організаціям, за допомоги яких було підготовлено та опубліковано книгу — Центру досліджень визвольного руху